

BREAKING NEWS, DE WERELD NA 11 SEPTEMBER

Elf september als opdracht voor de politiek

BERT KOENDERS

Het is niet zozeer de wereld die veranderd is na de verschrikkingen van 11 September, maar wel is de perceptie van de wereld in een klap fundamenteel gewijzigd. Dat creëert een politieke uitdaging van de eerste orde. De droom van de onkwetsbaarheid heeft weliswaar in de meeste landen en vooral voor de minst geprivilegeerde groepen nooit bestaan; de westerse mens heeft zich veelal calculerend en vaak zelfvoldaan onbewust getoond voor de reële risico's van de ingewikkelde netwerkmaatschappij waarvan hij deel uitmaakt.

Nu de enig overgebleven supermacht in het politieke en economische hart is getroffen is dat gevoel definitief voorbij. Het vacuüm van de nieuwe onzekerheid kan een botsing van beschavingen creëren waar het conflict zelf daar juist weinig mee van doen heeft. Daarom is het van cruciaal belang dat de aanslag steeds weer op politiek niveau wordt geplaatst in termen van terrorisme versus democratie en dat de voedingsbodembdiscussie niet onttaardt in een verkapte legitimatie van geweld of een generaliserende danwel arrogante discussie over religies zoals die in gesecculariseerde samenlevingen vaak plaatsvindt. Juist in relatief jonge multiculturele samenlevingen, waar tolerantie nog te vaak onverschilligheid betekent zullen politiek en samenleving elkaar veel forser en directer moeten aanspreken op de bescherming van mensenrechten en verdraagzaam samenleven.

Dit laat overigens onverlet dat ook de sociaal-democratie gehouden is aan een nauwkeurige analyse en een politiek programma dat zich richt op de verschillende internationale voedingsbodems van het terrorisme. Kernelement daarbij is dat universele mensenrechten nog steeds slechts aan een kleine groep van de wereldbevolking zijn voorbehouden.

In elk geval is sinds 11 September sprake van een nieuw gevoel van afhankelijkheid van de overheid en van internationale politieke samenwerking voor basisbescherming, nu in een wereld van private net-

werken een asymmetrische strijd is ingezet tussen het terrorisme en de open maatschappijen waarvan we deel uitmaken. Dit schept nieuwe verplichtingen voor politiek en parlement en onderstreept de

noodzaak van duidelijke keuzes zoals die na 11 september in nationaal en internationaal verband zijn gemaakt. Veiligheid is allereerst een taak van staten, maar niet meer van staten alleen. Strategische allianties met burgers, bedrijfsleven en de civiele samenleving horen daarbij. Terrorismen en fanatisme hebben zich op basis van wisselende gezagsbronnen geglobaliseerd, vaak vanuit de spelonken van falende staten, terwijl internationaal-politieke samenwerking op veelal ouderwetse wijze daarbij geen tred wist of wilde houden. In die zin is het Bin-Laden terrorisme een ultramodern fenomeen dat met behulp van moderne militaire en mediatechnieken uiterst effectief opereert.

Moderne identiteitspolitiek als reactie op ongelijke globalisering leidt evenals bij interne conflicten in de Balkan en Afrika tot volstrekte compromisseloosheid en een pathologie van de haat die nog weinig begrepen wordt. Dat sektarische elementen van de niet verlichte islam zich bij uitstek in zo'n netwerksamenleving thuisvoelen is te laat onderkend. Conflictpreventie heeft ontbroken.

De chaos en de anarchie in landen of regio's die alleen deel uitmaken van de mondialisering via drugshandel, humanitaire hulp of migratie en waar de interne machtsstrijd door conflictondernemers wordt misbruikt om fanatisme te zaaien onder een verlaten onderklasse moet een aandachtspunt van de eerste orde van sociaal-democratische buitenlandse politiek zijn. Het politieke deficit is echter nog gaap groot en zal ook niet met traditionele binnenlandse of buitenlandse politiek gedicht kunnen worden. Tony Blair heeft dat in zijn speech op het Labourcongres overduidelijk gemaakt. Elke politicus is nu des te meer gehouden aan het ontwikkelen

van een concreet handelingsperspectief om de ongewisheid die velen in onze risicosamenleving, maar ook in grote delen van de rest van de wereld voelen te kanaliseren.

De politiek zal daarbij meer capaciteit moeten opbouwen dan ze nu bezit, ook in Nederland. Twee begrippen zijn daarbij taboe: naïviteit en afzijdigheid. Naïviteit ten aanzien van het terrorisme dat unilateraal en gericht op grote hoeveelheden burgerslachtoffers samenlevingen kan ontwricht en angst en onzekerheid probeert te verspreiden. Het wapen van de vermeende zwakke blijkt krachtig en overal in de publieke of private ruimte toepasbaar terwijl de sterke altijd in moeizame coalitiesamenwerking met anderen haar eigen karakter alleen kan behouden als ze strak aan de regels van het humanitaire recht wordt gehouden.

Het tweede element is een taboe op afzijdigheid zowel nationaal als internationaal. De aanslag van 11 September heeft de wereld in een klap kleiner gemaakt en deze schok kan een internationaal politieke kans opleveren om daadwerkelijk te kiezen voor internationale oplossingen bij internationale problemen. Met verve en dynamiek zal onze buitenlandse politiek zich moeten richten op bijvoorbeeld de versterking van het internationale strafrecht en de versterking en democratisering van die instituties die de kansen van globalisering nog volstrekt onvoldoende laten werken voor geïsoleerde regio's en vooral voor de armen en voor toekomstige generaties. De concrete doelstellingen die de zogenaamde internationale gemeenschap zich heeft gesteld met betrekking tot onderwijs in de wereld zijn zo weinig serieus genomen dat de koranscholen in noord-Pakistan konden uitgroeien tot bases voor terroristische export. De politieke islam wordt juist daar een modern fenomeen waar de scheiding tussen staat en religie irrelevant was.

Nieuwe omgeving Europese buitenlandse politiek

De strijd die de coalitie nu voert moet vooral niet alleen *tegen* iets zijn maar dient dus vooral ook te mobiliseren *voor* iets. De concurrerende beeldvorming in de media over het conflict maakt dat des te belangrijker. Realistische en idealistische buitenlandse politiek zijn voorwaarde voor elkaar geworden. Dat vereist wel een versterkte en helderder rol van de Verenigde Naties en de Europese Unie en een creatiever buitenlands beleid, nu samenstelling en doel van de huidige coalitie geenszins automatisch leidt tot dit bredere internationalisme.

Nog steeds weet de EU zich bijvoorbeeld onvoldoende raad met het problematische karakter van de democratie in het Midden-Oosten of de conflictueuze staatsvorming in de Centraal-Aziatische staten.

De aandacht is nog te veel gericht op nabijheid of eng geformuleerde nationale, olie- of wapenexportbelangen. Terwijl een bredere strategische inzet van economische en politieke instrumenten nodig is ten behoeve van een rechtvaardige Israëlisch-Palestijnse eindovereenkomst, een daadwerkelijke invulling van het Barcelona-proces met de Mediterrane landen, en een visie op de toekomst van Afghanistan. Ook de EU heeft immers weinig keus tussen het exporteren van stabiliteit of het importeren van instabiliteit. Er ligt in de praktijk helaas weinig ruimte tussen integratie en interventie. Een nieuwe strategische oriëntatie van Rusland, gekoppeld aan een assertieve positionering van het Verenigd Koninkrijk en Duitsland schept een nieuwe omgeving voor de Europese buitenlandse politiek die Nederland actief zal moeten helpen vormgeven.

De tactische keuze voor samenwerking in de coalitie met landen die nu de mensenrechten schenden maar ook slachtoffer zijn van sektarisme en fanatisme van minderheidsgroepen is kwetsbaar en alleen acceptabel als engagement met die landen ook zodanig wordt ingevuld dat mensenrechtenpolitiek bovenaan de agenda kan komen. Het feit dat politieke- en mensenrechten in bovengenoemde landen slechts voor enkelen gelden, die vaak door het westen worden gesteund, is niet alleen een bron van haat of een excuus daarvoor, maar een grondoorzaak van interstatelijke en binnenstatelijke conflicten die nu zulke drastische maatregelen vereisen.

Keuze voor dit type langetermijnpolitiek wordt geconditioneerd door duidelijke positiebepaling op het moment dat het er op aan komt. De directe solidariteit die ons land betoont aan de Verenigde Staten was vanuit het taboe van de afzijdigheid principieel, militair niet gratis en gebaseerd op de noodzaak van daadwerkelijke verdediging van de transatlantische democratische waardengemeenschap. Het inroepen van artikel 5 van het NAVO-verdrag liet Europa's afhankelijkheid van de Verenigde Staten zien en vice versa en vulde tevens het recht op zelfverdediging en de plicht tot samenwerking in zoals die voortvloeien uit de relevante resoluties van de VN-Veiligheidsraad. Verdeeldheid niet alleen binnen het Bondgenootschap maar ook met Rusland en China zou overigens reële risico's voor de wereldvrede hebben betekend.

De internationale coalitie die nu door de Verenigde Staten is opgebouwd wordt begrijpelijkerwijs gekenmerkt door een noodzakelijke combinatie van leiderschap en flexibiliteit die overigens niet ten koste mag gaan van consultatie. Multilateralisme, daadwerkelijk commitment, proportionaliteit en effectiviteit zijn in die context verbonden. Dat geldt *a fortiori* in een situatie waarin het militaire instrument onontbeerlijk is, maar met een nieuw type vijand tegelijkertijd relatief is, terwijl het traditionele concept van overwinning niet meer van toepassing is. Heldere rapportage aan de VN en een reëel consultatiemechanisme in de NAVO behoren door Nederland actief te worden geagendeerd ook als zij relatief een kleine speler is. De risico's van een uiteenvallende coalitie zijn nooit uit te sluiten en politieke consultatie is essentieel om dit te voorkomen. Daarbij is ook een plaatsbepaling van het militaire instrument van belang. Het militaire instrument is in de strijd tegen het terrorisme helaas essentieel geworden en moet waar nodig met kracht worden gebruikt, maar zal tegelijkertijd altijd gehouden dienen te zijn aan principes van proportionaliteit, geografische gerichtheid en effectiviteit. Het militaire instrument is *ultimum remedium* om rechtstatelijkheid te beschermen. Daarbij kan een gericht gebruik van het luchtwapen en het openhouden van gerichte grondopties horen. Het humanitaire recht is daarbij vooral om morele maar daarnaast ook om veiligheidspolitieke redenen een cruciaal element.

Geen militaire strategie kan het stellen zonder een politieke, en de spanningen tussen de korte en de lange termijn worden groter als geen rekening wordt gehouden met het feit dat de strijd tegen het terrorisme een langdurige is die ook te maken heeft met het aanpakken van financieringsbronnen, het aanpakken van grondstoffen- en drugsmafia's en het internationaal samenwerken op het terrein van terrorisme en uitlevering. De financiering van conflicten door diaspora's en de organisatievertakkingen in sterk geïnternationaliseerde samenlevingen stellen ook Nederland op de proef nu de grenzen tussen externe en interne veiligheid langzaam vervagen. De noodzaak van scherpere controle, betere samenwerking tussen inlichtingendiensten en wetgeving zal ook in ons land gepaard moeten gaan met een fundamenteel debat over de grenzen van publieke vrijheden en tolerantie in een netwerksamenleving. Behoud en versterking van onze democratische waarden moeten daarbij uitgangspunt en doelstelling zijn. Waar Ne-

derland hecht aan voortgang op het terrein van een gecommunautariseerd asiel- en immigratiebeleid zal ook ten aanzien van terrorisme meer dan nu beseft moeten worden dat Europa zich dient te ontwikkelen tot een daadwerkelijke rechtsgemeenschap. De marges voor eigenstandig Nederlands beleid zullen daarbij onherroepelijk verkleinen.

Nieuw politiek activisme

De Nederlandse ervaring op het terrein van internationale ontwikkelingssamenwerking dient zich te bewijzen op het moment dat conflictbeheersing moet samengaan met effectieve hulp en politieke en economische reconstructie. De vormgeving van een humanitaire coalitie moet prioriteit krijgen en mag geen humanitair doekje voor het politieke bloeden zijn. De Verenigde Naties, de buurlanden van Afghanistan en de niet-gouvernementele organisaties moeten in onderlinge consultatie een machtspositie opbouwen om daadwerkelijk de humanitaire nood te lenigen en een begin te maken met de opbouw van Afghanistan. Waar de Taliban de belangrijkste creator van vluchtelingen, discriminatie van vrouwen en onderdrukking is geworden en Afghanistan als falende staat een gevaar is voor de bevolkingen van ook de niet-democratische buurlanden mag de toekomst van dat land niet de toevallige uitkomst zijn van militaire krachtsverhoudingen. Dat is geen eenvoudige opgave en kan alleen bewerkstelligd worden als de coalitie op vroegtijdig niveau samenwerkt met de Verenigde Naties. De Verenigde Naties zijn onontbeerlijk bij het creëren van stabiliteit en welzijn in een getraumatiseerd en historisch verdeeld land dat ook nog onderdeel is van een regionaal machtsspel met olie en nucleaire wapens.

De dreiging van het terrorisme heeft de postmoderne wereld van integratie gekoppeld aan de wereld van de traditionele interstatelijke conflicten en de nieuwe wereld van falende staten. Kant en klare oplossingen zijn er niet en de juiste toonhoogte in het debat is voorwaarde voor het succes van oplossingsrichtingen. In elk geval is er de verplichting aan de internationale en de binnenlandse politiek elke naïviteit uit te bannen, unilateralisme bij het oude vuil te zetten en een nieuw politiek activisme vorm te geven ter bescherming van sociaal-economische en politieke mensenrechten wereldwijd.

BERT KOENDERS

Lid van de Tweede Kamer voor de PvdA en lid
Curatorium WBS